

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ**ՓՈՐՁ ՄԸ ԵՒ Ո՛Չ ԳՈՐԾ ՄԸ****(Քասիմի «Աշխարհաբար Նարեկ»-ի վերահրատարակութեան առթիւ)**

Քասիմի «Աշխարհաբար Նարեկ»ը, որ 1902-ին հրատարակուած է առանձին հատոր մը, Գրիգոր Նարեկացիի «Մատեան ողբերգութեան» հանճարեղ ստեղծագործութեան ամբողջական ու հրատարակեալ առաջին թարգմանութիւնն է: Միսաք Գօշունեան (Հալէպ, 1863-1913, Պոլիս), իր անունին շրջադարձով ստեղծուած յայտնի ծածկանունովը Քասիմ, արեւմտահայ թերթօնային վիպագրութեան դասական ստեղծագործութիւններէն «Վրէժխնդիրը» («Բիւզանդիոն», 1898-1899), «Խորհրդաւոր աղջիկը» (1898), «Բախտախնդիրը» («Բիւզանդիոն», 1900) եւ «Ժառանգորդը» («Մանգումէի էֆքեար», 1901) արդէն իսկ հրատարակած յայտնի վիպագիր մըն էր, երբ 1902-ին «Մանգումէի էֆքեար»-ի մէջ կը ձեռնարկէր Գրիգոր Նարեկացիի «Մատեան ողբերգութեան» երկի աշխարհաբար թարգմանութեան հրատարակումին: «Նարեկ» հակառակ անհասկնալի լեզուով ու խրթին բովանդակութեամբ իր անմատչելիութեան, կը մնար բարեպաշտ հաւատացեալներու սնարի աղօթագիրքը՝ անհամեմատելիօրէն պատկառելի քան թերթօնային որեւէ հրատարակութիւն: Այս իմաստով «Մանգումէի էֆքեար»-ի ու Քասիմի նախաձեռնութիւնը արգիլեալ սրբութիւն մը կը հասարակացնէր թէ՛ անոր լեզուն աշխարհակացնելով եւ թէ՛ զայն տան խորշերէն իջեցնելով փողոցները թերթ առ թերթ բաշխուող հրատարակութեան մը հասանելիութեան:

Մամուլի քննարկումները

Թերթօնի ու «Նարեկ»-ի այս սիրուն հակադրութիւնը ու անօրինակ նման նորութիւն մը չի վրիպիր Մենասէր ծածկանունին տակ ինքզինք քօղարկած Արփիար Արփիարեանի ուշադրութենէն: «Անկեղծապէս պէտք է խոստովանիլ թէ այսքան ինքնատիպ գաղափար մը ո՛չ մէկ հայ օրագրող չղացած ու գործադրած էր տակաւին», կը գրէ ան «Կրօնական թերթօն» խորագրեալ ակնարկին մէջ՝ տպագրուած «Մասիս»-ի մէջ, «Վառարանիս անկիւնէն» սիւնակին վրայ: Պոլսական կամ գաւառական կեանքէ առնուած պատկերներու կամ թարգմանական գրականութեան նմոյշներու թերթօնային հրատարակութիւնը ընթերցողները («Քիչ մնաց «յաճախորդը» պիտի ըսէի-»)՝ լրագրին կապուած պահելու միջոց մըն է շատ անգամ ըստ իրեն, եւ այս միօրինակութեան մէջ օրաթերթ մը, երբ իբրեւ թերթօն կ'ընտրէ կրօնական հատոր մը, ցոյց տուած կ'ըլլայ նախաձեռնութեան հոգի մը: Արփիարեան կ'ողջունէ այս նախաձեռնութիւնը՝ շեշտելով, թէ «Նարեկ»-ին «աշխարհաբար թարգմանութիւնը գրական կարեւոր աշխատասիրութիւն մըն է, ժողովուրդին դիւրամատչելի ըլլալէ զատ, բանասէրներուն ալ ուսումնասիրութեան ու զննութեան նիւթ մատակարարող»¹:

Արփիարեան մասամբ ճիշդ էր իր կարծիքին մէջ՝ հանրութեան մօտ այս հրատարակութեան գտած ընդունելութեան առումով. զոր օրինակ, «Բիւզանդիոն»-ի թղթակից մը Ուրֆայէն կը տեղեկացնէր, թէ տեղւոյն կիրակնօրեայ լսարանի մասնակիցներուն անակնկալ մը ընծայելու համար որպէս բացման աղօթք արտասանուած է «Նարեկ»-էն Քասիմի թարգմանած մէկ հատուածը, զոր հասարակութիւնը ընդունած է գոհու-

¹ Մենասէր, «Վառարանիս անկիւնէն - Կրօնական թերթօն», «Մասիս», 1902, թիւ 4, էջ 93-94:

նակութեամբ: «[Քասիմ] իր աշխատասիրութեան նիւթ ընելով Նարեկի աշխարհաբար թարգմանութիւնն՝ հայկական բարեպաշտութեան այնչափ հաճելաո՞րթ ընտրութիւն մ'ըրած է, որու համար, կարծենք, անկեղծ շնորհատրութիւններու միայն կրնայ սպասել»²:

Նախքան «Մանգումէի էֆքեար»-ի մէջ որպէս թերթօն հրատարակուիլը, Քասիմ «Նարեկ»-ի թարգմանութենէն որոշ հատուածներ տպագրած էր «Բիւզանդիոն»-ին մէջ, եւ հասարակութիւնը արդէն իսկ նախաճաշակ մը ունէր: Կատարուած նախաձեռնութիւնը, այսինքն «Նարեկ»-ը աշխարհաբարի թարգմանելու անհրաժեշտութիւնը ողջունելով հանդերձ, սկսած էին ծայր առնել նաեւ թարգմանութեան որակը քննադատող, թարգմանիչին արժանիքները հարցականի ենթարկող բազմաթիւ ակնարկներ, յօդուածներ:

Առաջին քննադատներէն մէկն էր Շահէն ծածկանունով ներկայացող յօդուածագիրը (ինքնութիւնը կարելի չեղաւ ստուգել): Ան կը նշէ, թէ «առանց բնագրին հետ համեմատութեան, ջուրի պէս կը կարդացուի թարգմանուած աղօթքը»: Սակայն, կ'ըսէ Շահէն, գիրքը այլեւս աղօթագիրքէ մը աւելին է, «քրտինքոտ, հոտած բարձերու տակէն ու հիւանդներու սնարքներէն՝ բարձրութիւններու մէջ կը սաւառնի, եւ անոր վանական հեղինակն, Հոմերոսի, Տանդէի մեծ դէմքերուն պէս՝ Պառնասի վրայ կը ճառագայթէ շողարձակ», հետեւաբար շատ աւելի խնամքով պէտք է վարուիլ անոր հետ³: Բնագրին ու թարգմանութեան միջեւ համեմատութիւններ կը կատարէ յօդուածագիրը, նոյնիսկ երբեմն կ'առաջարկէ իր տարբերակը:

«Հեղ. “Եթէ ախտս ինչ սրբանուէրս կաթուածոց աշաց սովաւ բերցի, եղիցի ի քէն խնամով եւ յիս անձրեւեալ” - Թարգ. “Եթէ այս աղօթքներուն ազդեցութեամբ հոսած կաթիլ մը արցունքն ընդունելի ըլլայ քու առջիդ ու սրբագործուի, իմ վրաս ալ թող անձրեւէ այն սրբագործութիւնն, ո՞վ խնամակալ”: - Գարնան գետի չափ յորդութիւն մը, բայց այնքան պղտորութիւն կայ որ հեղինակին լոյսէն նշոյլ մը չի տեսնուիր յատակը: Ի՞նչ ըսել է ախտս ինչ սրբանուէրս»: Իր քննադատութիւնը այս եւ այլ օրինակներով կ'ամրացնէ Շահէն ու կ'եզրակացնէ. «Թարգմանիչը, տեղ տեղ, անոր ետեւէն չի քալեր. թէեւ ձեռքը տապար չունի, բայց հին պատկերներու վրայ երկնցող վրձիններու պէս՝ սկզբնատիպ գեղեցկութիւնը կ'եղծէ պոռոտ երանգներով. տեղ տեղ ալ բաւական հեռաւորութիւններ կան»: Բնագրին ու թարգմանութեան վերաբերեալ իր ուշագրաւ բանաձեւումը հետեւեալն է. «Մէկը կը քալէ, միւսը կը թռչի»:

«Բիւզանդիոն» Շահէնի յօդուածէն ետք խմբագրական ծանօթութիւն մը գրած է, որ Քասիմի կատարած թարգմանութեան սկզբունքները հասկնալու համար բանալի մը կարելի է համարել: «Քասիմ իմաստներու եւ բացատրութիւններու աւելի դիւրահասկնալին, ճկունն ու ժողովրդականը փնտռած է եւ այս նպատակով մէկ կամ երկու մոլթ կամ երկդիմի բառ զոհելու չէ վարանած»: Ըստ «Բիւզանդիոն»-ի խմբագիրին, «Նարեկ»-ի թարգմանութիւն մը ցարդ հայկաբան մը կամ կղերական մը կատարած պէտք է ըլլար, սակայն, ընդհակառակը, «կը տեսնենք ժողովուրդի զաւակ մը որ ո՛չ հայկաբանութեան դասատու է, ո՛չ եկեղեցական է, եւ միայն ժողովուրդին օգտակար ըլլալու եռանդով լոկ փռն մը կ'ընէ, ո՛չ թէ վերջնական գործ մը գրական»⁴:

«Աշխարհաբար Նարեկ»-ին շուրջ մամուլին մէջ կատարուած քննարկումները բանավիճային աստիճանի մը կը հասնին ատեն մը վերջ, երբ մանաւանդ «Սուրհանդակ»

² Գ. Կ. Ո., «Քասիմ» ու «Նարեկ», «Բիւզանդիոն», 8 Մայիս, 1899:

³ Շահէն, «Երկու թարգմանութիւններ», «Բիւզանդիոն», 1-13 Ապրիլ, 1899:

⁴ Անդ:

յաջորդաբար կը սկսի հրապարակել խմբագրութեան հասած քննադատական մէկ քանի ակնարկները: «Գ.» ստորագրութեամբ հրատարակուած ակնարկին մէջ նշուած է, թէ «Նարեկ»-ի թարգմանութիւնը «աւելի բառարան մը եղած է, բառերուն նշանակութիւնը քով քովի դնելով, քան հեղինակին (Գրիգորի Նարեկացւոյ) ունեցած հմտութեանը հետեւելով՝ անոր բուն իմաստը երեւան հանած»: Ըստ յօդուածագիրի, թարգմանիչը աչքի առջեւ չէ ունեցած Հ. Գաբրիէլ Աւետիքեանի մեկնութիւնը՝ «Նարեկութիւն»-ը, այլապէս փոխաբերեալ իմաստները մեկին եւ որոշ բացատրուած կ'ըլլային⁵ (բանասէր Պօղոս Խաչատրեանի կարծիքով սակայն «Նարեկ»-ի աշխարհաբար թարգմանիչները, ի թիւս անոնց նաեւ Քասիմ, առանձին կապակցութիւններ, նախադասութիւններ ու հատուածներ թարգմանած են ըստ Աւետիքեանի վերաշարադրանքին, կռահումներուն ու վերիմաստատորոմներուն⁶): Քասիմի հմտութիւնը կասկածի ենթարկող քննադատներէն մէկն ալ Ռոզմերի ծածկանունով յօդուածագիրն է՝ Յակոբ Ալոճեանը: Բնագրին ու թարգմանութեան միջեւ առկայ անհամաձայնութիւնները օրինակներով ցոյց տալէ ետք՝ ան կ'եզրակացնէ, որ «Նարեկ»-ի նման եզական գիրք մը աշխարհաբարի պէտք է վերածուէր շատ աւելի ուշագրութեամբ եւ Ս. Գիրքի ու հայրապետներու մեկնաբանութիւններուն հմուտ անձնաւորութեան մը կողմէ⁷:

Հորոյին գրքոյկը

Քասիմի «Աշխարհաբար Նարեկ»-ին շուրջ ստեղծուած գրականութիւնը սահմանափակուած չէ միայն մամուլի մէջ հրատարակուած յօդուածներով, կայ նաեւ տպագրեալ գրքոյկ մը, որ իր հերթին տուն տուած է այլ բանավէճերու: Շրջանի անուանի յօդուածագիրներէն Նշան Ճիւանեան (1851-1933), որ մամուլի մէջ հանդէս կու գար Հորոյ ծածկանունով, 1905-ին կը հրատարակէ գրքոյկ մը՝ «Նարեկը եւ իւր աշխարհաբար թարգմանութիւնը» խորագրով: Ճիւանեան «չէր ներեր հայ լեզուի դէմ մեղանշողներուն ու կտորով յօդուածներով կը մատնանշէր այդ սխալները ու ատով կ'արդարացնէր իրեն տրուած «Գրական ոստիկան»-ի տիտղոսը»⁸:

Հորոյին հեղինակութիւնը մեծ էր Քասիմի մօտ, այնքան որ վերջինս յայտարարած էր, թէ միայն անոր քննադատութիւններուն կարեւորութիւն պիտի տայ⁹: Նախքան թարգմանութեան ուսումնասիրութեան ձեռնարկելը, Հորոյ կը յայտնէ, թէ կատարուած աշխատանքը բաւական յաջող եղած է եւ չի կարծեր, թէ «առաջին անգամ ըլլալով որ եւ է բանասէր մը լաւագոյն թարգմանութիւն մը կարենար ընծայել» եւ թէ սխալներն ու վրիպակները ամբողջին բաղդատութեամբ փոքր մաս մը կը կազմեն¹⁰: Այնուամենայնիւ, Հորոյ քննադատութիւններու առարկայ եղած կամ սրբագրելի կէտերը կը բաժնէ չորս մասերու, որոնցմէ կարեւորագոյնները Քասիմի կողմէ կատարուած սխալ մեկնութիւններն են, որոնք պէտք է ուղղուին, այլապէս կրնան յանրաւի աղարտել Նարեկացիին համբաւը, եւ թարգմանիչին կողմէ կատարուած քմածին շրջաբանութիւններն ու հեղինակը քերականական օրէնքներուն ըմբոստացող մը ներկայացնելու պարագան:

Հորոյի գրքոյկին առթիւ մատենախօսականներ կը տպագրուին «Լոյս» շաբաթթերթին մէջ, որու այդ շրջանի խմբագիր-տնօրէնն էր Բաբգէն Ծ. Վրդ. Կիւլէսէրեան:

⁵ Գ., «Աշխարհաբար Նարեկը», «Աուրհանդակ», 1902, թիւ 956:

⁶ Պօղոս Խաչատրեան, «Գրիգոր Նարեկացի եւ հայ միջնադարը», Ս. Էջմիածին, 1996, էջ 62:

⁷ Ռոզմերի, «Աշխարհաբար Նարեկը», «Աուրհանդակ», 1902, թիւ 967:

⁸ Ընդարձակ տարեցոյց Ս. Փ. Ազգային հիւանդանոցի, Պոլիս, 1934, նոր շրջան Ժ տարի, էջ 294-295:

⁹ Հորոյ, «Նարեկը եւ իւր աշխարհաբար թարգմանութիւնը», Պոլիս, 1905, էջ 12:

¹⁰ Անդ, էջ 13:

Այս մատենախօսականները առիթ կը դառնան, որպէսզի եկեղեցականներ եւս անդրադառնան Քասիմի «Աշխարհաբար Նարեկ»-ին: Կիւլէսէրեան, որ «Նարեկ»-էն հատուածներ թրքերէնի թարգմանած էր նախապէս¹¹, կը խոստովանի, թէ «Քասիմ եթէ մէկ կողմէն իբր թարգմանիչ պատասխանատուութիւններ ունի Նարեկի գրաբարին հանդէպ, միւս կողմէն նոյն ինքն Նարեկի գրաբարն է շատ մը սխալներու պատճառը»¹²: Կիւլէսէրեանի կարծիքով, սխալ պիտի ըլլար Քասիմին աշխարհաբարը բանասիրօրէն համեմատել գրաբար «Նարեկ»-ին հետ, որովհետեւ տարբերութիւնը չափազանց է: Կիւլէսէրեան Քասիմի թարգմանութիւնը ըստ ինքեան գեղեցիկ գործ մը կը համարէ, սակայն ո՛չ գրաբարի բաղդատմամբ: Մտածելով հանդերձ թէ թերեւս հայերէն քերականութեան եւ մանաւանդ Նարեկացիի դարձուածներուն աւելի հմուտ թարգմանիչ մը նուազ թերութիւններով աշխարհաբար «Նարեկ» մը տար՝ Կիւլէսէրեան կը պնդէ, թէ կատարեալ եւ անթերի թարգմանութիւն մը անկարելի է, որովհետեւ «Նարեկին բնագիրը պէտք է վերականգնել ամէնէն յառաջ՝ այդպիսի ճշգրիտ թարգմանութեան մը համար»¹³: Հուսկ, Կիւլէսէրեան խորհուրդ կու տայ Քասիմին, որպէսզի անգամ մը եւս «ձեռք առնէ աշխարհաբար Նարեկը՝ մաքրելու համար զայն, ա՛յն սխալներէն, զորս մատնանիշ կ'ընէ Հորոյ»¹⁴:

«Աշխարհաբար Նարեկ»-ին ճանապարհը

Քասիմի «Աշխարհաբար Նարեկ»-ը, որ միջոց մը «Մանգումէի էֆքեար»-ի հետ թերթ առ թերթ բաշխուելէ ետք վերջապէս նաեւ կը հրատարակուի առանձին հատոր մը, 1902-ին, իր բոլոր թերութիւններով հանդերձ կոչուած էր դառնալու Գրիգոր Նարեկացիի «Մատենան ողբերգութեան» հանճարեղ ստեղծագործութեան ամբողջական ու հրատարակեալ առաջին թարգմանութիւնը¹⁵: Թարգմանիչը զայն ձօնած էր իր հանգուցեալ հօր՝ Մարտիրոս Գօշունեանին ու մօր՝ Մարիամ Գօշունեանին, որու «Նարեկ»-ի հանդէպ սնուցած բարեպաշտիկ սէրը խթան մը եղած էր ստեղծագործութեան թարգմանութեան համար: Միսաք Գօշունեան անսխալ թարգմանութիւն մը կատարած ըլլալու յաւակնութիւնը չէ ունեցած երբեք, այլ փափաքած է աղօթամատեանը «ժողովուրդին ամէն դասակարգին մատչելի լեզուով մը թարգմանել»¹⁶: Մամուլին մէջ լոյս տեսած թեր ու դէմ բազմաթիւ յօդուածները թերեւս ապացոյցը կարելի է նկատել հատորին արժանացած լայն ընդունելութեան:

Այս ընդունելութիւնը կրաւորական չէր. «Աշխարհաբար Նարեկ»-ի հրատարակութեան կարճ ժամանակ մը անց Պօղոս Քահանայ Մալէզեան Քասիմի թարգմանութեան վրայէն «Մատենան ողբերգութեան»-ը կը թարգմանէ թրքերէնի, 1904-ին: Դժբախտաբար, հայատառ թրքերէն այս թարգմանութիւնը (538 էջ) տպագրուած չէ ու կը պահուի Երեւանի «Եղիշէ Զարենցի Անուան Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարան»-ին մէջ,

¹¹ «Տու՛ա քիթապը. ժամագիրք, Սաղմոս, Շարական, Ագաթանգեղոս, Նարեկ վէ սա՛իր Էսէրլերաէն սէլիմիշ թերեմէ վէ թէպլիպ օլունմուշ տու՛ալար», թարգմանիչ՝ Բաբգէն Մ. Վրդ. Կիւլէսէրեան, Պոլիս, 1904:

¹² «Մատենախօսական, Նարեկը եւ իւր աշխարհաբար թարգմանութիւնը, գրեց՝ Հորոյ», «Լոյս» շաբաթաթերթ (Նոր շրջան), 26 Փետրուար, 1905, ժ տարի, թիւ 9, էջ 214:

¹³ Անդ:

¹⁴ Անդ, էջ 215:

¹⁵ «Մատենան ողբերգութեան» առաջին թարգմանութիւնները եղած են թրքերէնով: Առաջինը թերեւ 1857-ին Իզմիրի մէջ տպագրուած գրոյկն է, որ կը ներկայացնէ Ա, Բ, Գ, Դ, ԺԲ, ԽԳ եւ ՂԳ գլուխներուն թարգմանութիւնը: Կայ նաեւ ուրիշ մը՝ կատարուած 1861-ին, Գրիգոր Ղարամանեան ֆահանայի ձեռամբ: Թարգմանութեան հայատառ թրքերէն ձեռագիրը կը պահուի Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց մայրավանքի Ս. Թէոդորոս Զեռագրատան մէջ (տե՛ս, Նորայր Պողարեան, Մայր ցուցակ ձեռագրաց Ս. Յակոբեանց, հտ. Գ., 1977, էջ՝ 386-387):

¹⁶ «Աշխարհաբար Նարեկ», թարգմանեց՝ Միսաք Գօշունեան (Քասիմ), Պոլիս, 1902, էջ՝ 510:

մաս կազմելով Թորոս Ազատեանի հաւաքածոյին¹⁷:

Հասարակութեան կողմէ ընդունելի եղած «Աշխարհաբար Նարեկ»-ը ըստ երեւոյթիւն նոյն ոգեւորութիւնը յառաջացուցած չէր աղօթամատեանի հետագայ թարգմանիչներուն մօտ:

«Մատեան ողբերգութեան» յաջորդ թարգմանիչները պիտի ըլլային արմաշական երկու հոգեւորականներ: 1926-ին Գահիրէի մէջ լոյս կը տեսնէ «Նարեկ»-ի «արդի հայերէն» երկրորդ թարգմանութիւնը՝ Թորգոմ Եպս. Գուշակեանի ձեռամբ¹⁸: Ա. տպագրութեան նախաբանին մէջ Թորգոմ Եպիսկոպոսը կը յայտնէր, թէ ժամանակի ոգիին դէմ գործած պիտի չըլլայ «Նարեկ»-ի այս նոր վերածումը ներկայացնելով հանրութեան¹⁹ (ընդգծումը մերն է՝ Ս. Տ.)՝ անուղղակիօրէն յայտնելով, թէ տեղեակ է հին թարգմանութեան, թէեւ ոչինչ կ'ըսէ այս մասին կամ որեւէ տեղ չի յղուիր անոր:

Նոյն տարին՝ 1926-ին արմաշական ուրիշ հոգեւորական մը՝ Գարեգին Եպս. Տրապիզոնի (Խաչատուրեան) Պոլսոյ մէջ կը հրատարակէ իր թարգմանութիւնը²⁰: Թարգմանիչը առաջին էջին զետեղած էր այն ընծայագիրը, զոր պաշտելի ուսուցիչը՝ Եղիշէ Արք. Դուրեան գրառած էր իր ձեռնաստիճան սարկաւազներուն նուիրած «Նարեկ»-ներուն վրայ²¹: Խաչատուրեան թարգմանութեան ձեռնարկած էր 20 Հոկտեմբեր, 1921-ին, Տրապիզոնի մէջ ու աշխատանքն աւարտած 19 Նոյեմբեր, 1922-ին²²: Թարգմանիչ եպիսկոպոսը իր աշխատանքը նուիրած է հօրը՝ Աստուածատուր Խաչատուրեանի (1829-1914) յիշատակին: Գարեգին Եպս. Խաչատուրեան 1948-ին, այս անգամ Պուլէնոս Այրեսի մէջ կը հրատարակէ «Նարեկ»-ի վերանայուած ու բարեփոխուած երկրորդ հրատարակութիւնը, չափածոյ տողատակումով, գրաբար բնագրի հանդիպադրութեամբ²³: Խաչատուրեան նոյնպէս, գոնէ առաջին հրատարակութեան մէջ, զոր մեր ձեռքին ունինք, որեւէ յիշատակում չէ կատարած Քասիմի թարգմանութեան մասին:

Նարեկացիագէտ Յակոբ Կիւլլիւճեան Քասիմի «Կեանքի տեսարաններ»-ի մասին հրատարակուած գրութեան մը առթիւ «Ազգակ»-ի խմբագրութեան ուղղած նամակին մէջ նախ կը նշէ, որ «Աշխարհաբար Նարեկ»ը «գժեպատաբար չէ վայելած իր կարեւորութեան համապատասխան ճանաչում, ներառեալ՝ նարեկացիագիտական-ակադեմիական շրջանակներու մէջ»²⁴: Տրապիզոնի ու Գուշակեանի կատարած թարգմանութիւնները, ըստ Կիւլլիւճեանի, լեզուական իրենց մակարդակով, «պաշտօնականութեամբ», Նարեկացիի լեզուի խրթնութիւնները աւելի ճիշդ վերծանելու ջանասիրութեամբ թէեւ աւելի գերազանց են, սակայն իր առաջնութեան համար Գօշունեանի աշխատանքը արժանի է մեծարանքի: Երկրորդ պատճառը աւելի կարեւոր է սակայն. «Նարեկի թարգմանութիւնները ուսումնասիրող մը անմիջապէս պիտի

¹⁷ Յաւաքաբան՝ Գրիգոր Նարեկացի, «Մատեան ողբերգութեան» հատորին, աշխատասիրութեամբ՝ Պ. Մ. Խաչատուրեանի եւ Ա. Ա. Դազիմեանի, Հայկական ՍԱՀ ԳԱ հրատարակչութիւն, Երեւան, 1985, էջ 228:

¹⁸ «Նարեկ աղօթամատեան Ս. Գրիգոր Նարեկացոյ», արդի հայերէնի վերածեց՝ Թորգոմ Եպիսկոպոս: Ունեցած է առնուազն 2 տպագրութիւն, վերջինը՝ 1966-ին, Երուսաղէմի մէջ. Ս. Յակոբեանց տպարանէն:

¹⁹ «Նարեկ աղօթամատեան Ս. Գրիգոր Նարեկացոյ», արդի հայերէնի վերածեց՝ Թորգոմ Եպիսկոպոս, Երուսաղէմ, 1966, էջ 5:

²⁰ «Նարեկ ողբերգութիւն Ս. Գրիգոր Նարեկացի», աշխարհաբարի վերածեց Գարեգին Եպիսկոպոս Տրապիզոնի, Պոլիս, 1926:

²¹ Անդ. էջ է:

²² Անդ. էջ ԺԳ:

²³ Յաւաքաբան՝ Գրիգոր Նարեկացի, «Մատեան ողբերգութեան» հատորին, աշխատասիրութեամբ՝ Պ. Մ. Խաչատուրեանի եւ Ա. Ա. Դազիմեանի, Հայկական ՍԱՀ ԳԱ հրատարակչութիւն, Երեւան, 1985, էջ 226:

²⁴ Տե՛ս «Ազգակ», 25 Սեպտեմբեր, 2009, էջ 6: Շնորհակալ ենք պր. Կիւլլիւճեանին՝ մեզի փոխանցած գաղափարներուն համար:

անդրադառնալ հոս կատարուած բացառիկ աշխատանքին՝ ընթերցողին մատչելի նախադասութիւններով տալու Նարեկացիի բարդ գաղափարները»²⁵:

* * *

Իր առաջին հրատարակութենէն 116 տարի անց, 2018-ին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ, Ամենայն հայոց Տ. Տ. Գարեգին Բ կաթողիկոսի օրհնութեամբ եւ Քասիմի հիմնադրած Պոլսոյ «Ժամանակ» օրաթերթի 110-ամեակին առթիւ վերստին տպագրութեան արժանացած «Աշխարհաբար Նարեկ»-ը իր անդրանկութեամբ, անշուշտ, բանասիրական որոշ արժէք մը կը ներկայացնէ, սակայն մէկ կողմէ ալ կը հանդիսանայ կամբոյժացիէն սկսեալ մինչեւ Նալեան ու Աւետիքեան երկարած մեկնողական աւանդութիւնը շարունակող օղակներէն մէկը. աւանդութիւն, որ «կը պատրաստէ ընթերցողը խորհուրդի մը ընկալումին, սակայն ամբողջական ընկալումը անհնար է առանց անձնական փորձին, առանց վերջին շնորհին: ... Ան կը բացայայտէ մթնած իմաստը, ծածկուած բայց գոյ ճշմարտութիւնը, պայմանաւ որ ճշմարտութիւնը ինք յայտնուած ըլլայ իր անյայտէն: Ինչ որ կախեալ չէ մեկնաբանութենէն»²⁶:

Քասիմ կը հրաւիրէ ընթերցողն ու աղօթողը մասնակից դառնալու իր փորձին՝ համաշխարհային գրականութեան բացառիկ գործերէն, ինչպէս նաեւ Հայ եկեղեցւոյ ու առհասարակ Ընդհանրական եկեղեցւոյ մեծագոյն աղօթամատեաններէն մին հասկընալու ճանապարհին:

ՍԵՒԱՆ ՏԷՅԻՐՄԵՆՃԵԱՆ

²⁵ Անդ:

²⁶ Գրիգոր Պըլտեան, «Երկխօսութիւն Նարեկացիի հետ», Երեւան, 2008, էջ 431-432: